

ЗАДРУГАРСТВО СРБИЈЕ У УСЛОВИМА ЕВОЛУЦИЈЕ И ТРАНЗИЦИЈЕ¹

З. Симоновић², Ж. Арсенијевић³, Б. Михаиловић²

Резиме: Можемо да истакнемо да је српско задругарство у периоду који обухвата задњих педесет године прошла кроз многа искушења. То је период који обухвата доба социјализма, али такође и савремени период који карактерише транзиција. У свим овим кретањима односно разним експериментима који су је задесили српска задруга је успела да опстане. Ово нам указује колико је институција задруге отпорна и способна да опстане у свим друштвено – економским системима. Савремена српска задруга је према Нацрту закону о задругама ухватила прикључак за примену најновијих задружних принципа који важе и на међународном плану.

Кључне речи: задруга, задругари, Закон о задругама, транзиција.

Увод

Међународна задружна алијанса је у свом једновековном постојању непрекидно деловала као чувар задружних вредности. С друге стране задружни покрет је у пракси многих земаља непрекидно био оптерећен разним дилемама, нејасноћама и конфузијом које са собом носе сталне промене у свету у коме живимо. За обнову задружног покрета кроз процес транзиције наше земље могу да буду корисна како историјска тако и савремена искуства земаља развијене тржишне економије, који задружне организације користе

¹ Рад представља део резултата истраживања на пројекту бр. 149007Д “Мултифункционална пољопривреда и рурални развој у функцији укључивања Републике Србије у Европску Унију“ финансираног од стране МНЗЖС.

² Мр Зоран Симоновић, мр Бранко Михаиловић, Институт за економику пољопривреде, Београд, Волгина 15.

³ Мр Жељко Арсенијевић, Компанија „Черубије“, Сурчин, Београд.

као алтернативу савременом капитализму у више праваца. Међу тим правцима посебно се истичу следећи принципи:

- очување људског достојанства преко самозапошљавања,
- праведнија расподела створеног националног богатства
- економска и социјална еманципација
- већа одговорност појединаца према заједници у којој живи и ради
- подизање опште свести за одржив развој и др.

Све ово што смо набројали можемо сврстати у област савременог идентитета задруга.

Можемо слободно да кажемо у области иновирања задружног идентитета постоји занемаривање институционалних истраживања. Шира јавност о овом проблему није на прави начин информисана. Да би могла да се сагледа права вредност задружног покрета који је изграђен на постојећим идејама и концептима потребно је ширити знања о том покрету. При том потребно је да се прихвати преовладавајући концепт присутан у свим врстама задруга који се огледа у следећем: група људи, мала или велика, са оданошћу приступа заједничкој акцији на демократским принципима и уз узајамно помагање, да би се обезбедио привређивање или услуге које су корисне за све учеснике оваквих акција.

У нашим даљим излагањима определили смо се да посветимо пажњу проблему еволуције српске задруге који обухвата период од 1957. до 1990. године, али и транзицији која почиње од 1990. године када српска задруга улази у нову фазу свога развоја. Транзиција, може се слободно рећи, траје до данашњих дана.

1. Социјалистички период у развоју задруга

Развој пољопривредних задруга од 1957. до 1965. године. Овај период карактерише пораст улагања у пољопривреду и подруштвљавање пољопривредне производње и земљишних површина. Током 1957. године донета је Резолуција савезне народне скупштине о перспективном развоју пољопривреде и задругарства. Задруга је проглашена основним носиоцем преображаја пољопривреде и села. Такође у овом периоду долази и до својеврсне пољопривредне технолошке револуције: примењује се савремене пољопривредне технологија (дубоко орање, сортно семе, заштита биља и др.).

Кретање броја пољопривредних задруга у овом периоду показује даљу стабилизацију хоризонталног повезивања, фузионисања и интеграције.

Табела 1. Број пољопривредних задруга 1955 – 1965.

Година	Број задруга	Година	Број задруга
1955.	6.066	1960.	4.086
1956.	5.576	1961.	3.228
1957.	5.472	1962.	2.816
1958.	5.242	1963.	2.438
1959.	4.817	1964.	2.096

Извор: Југославија 1945 – 1964. статистички преглед.

Укрупњавање пољопривредних задруга треба објаснити чињеницом што је већи број села и још већи број индивидуалних газдинстава економски се повезао преко задружне организације. Крупније задруге су лакше могле концентрисати нова средства и нове кадрове.

Пољопривредне задруге у периоду од 1965. до 1974. године. Мере привредне реформе донесене 1965. године означавају промену у развоју пољопривредних задруга. Промена се огледа у томе што се пољопривредне задруге после доношења мера привредне реформе развијају као радне организације у чије се пословање држава све мање меша. Дошло је до укидања регреса и премија, а кредитна политика је изједначила задруге са осталим радним организацијама. Такође је дошло до укидања монопола задруге да искључењем других може да откупљује пољопривредне производе на своме подручју. На овај начин задруга је постала директно заинтересована за шире тржиште, пошто се за њено пословно подручје сада јавља неупоредиво шири интерес. Привредна реформа, је дакле довела задругу у конкурентску борбу са осталим заинтересованим организацијама. Задруга као посредник у откупу и промету пољопривредних производа губи оно место које је имала, а упућена је све више на двоструку интеграцију. Она мора да се чвршће веже са индивидуалним газдинствима и да из те везе излази ојачана, да би могла да се успешно повезује са прерађивачима по вертикали.¹ Повезивање по вертикали одвијало би се са прехрамбеном индустријом и трговином. То су процеси који многе задруге нису могле да прате.

Ове нове промене прокламоване су у Основном закону о пољопривредним задругама који је проглашен 1965.² Према овом закону циљеви удруживања огледају се у следећем:

¹ Петар Ј. Марковић и Драгољуб Симоновић, Економика пољопривреде, Савремена администрација, Београд, 1973, 344 – 345.

² Основни закон о земљорадничким задругама, Службени лист ФНРЈ, бр. 13. од 31 марта 1965.

- Остваривање сарадње радних људи који раде својим или удруженим средствима рада у области пољопривреде и ради њихове производне и друге привредне сарадње и повезивања са другим радним организацијама у области пољопривреде као и са организацијама друштвене привреде.
- Ради подруштвљавања, развијања и унапређивања друштвено организоване пољопривредне производње,
- Ради повећања дохотка земљорадника и развијања социјалистичких друштвених односа на селу.¹

Значајан број задруга, у овом периоду почео је да мења структуру своје делатности, при чему је највећи део напустио производњу – кооперацију са земљорадницима и оријентисао се на трговину, предузетништво, превозништво и на делатности које су обезбеђивале сигуран доходак.

Најзначајнији резултати у кооперацији су забележени у ратарској и сточарској производњи. Продор пољопривредне технолошке револуције на земљорадничка газдинства довео је до повећања приноса по хектару. После 1970. године формирају се организације копераната и основне организације копераната, чије је земљиште било у друштвеној својини.²

Табела 2. Број општих пољопривредних задруга 1965–1974.

Година	Број задруга	Година	Број задруга
1965.	1.937	1970.	1.102
1966.	Нема података	1971.	993
1967.	1.600	1972.	906
1968.	1.403	1973.	832
1969.	1.279	1974.	813

Извор: Билтен пољопривредне организације удруженог рада и земљорадничке задруге 1980. година, Савезни завод за статистику, Београд.

Јављале су се идеје да се у неким подручјима земљорадници могу успешно економски да се организују и без задруга. То повезивање би се остваривало директно са комбинатима и организацијама које су се бавиле прерадом, дорадом и прометом пољопривредних производа.

¹ Виден С. Ранђеловић, Основи задругарства и Земљорадничко задругарство, Пољопривредни факултет - Београд, Задружни савез Србије, Београд 1999,152.

² Снежана Ђекић, Аграрни менаџмент, Економски факултет–Ниш, Ниш, 2005, 96–97.

Под утицајем оваквих кретања, многе сеоске средине су остале без земљорадничких задруга односно економских организација пољопривредника. Број земљорадничких задруга је у земљи од 2.096 из 1964. године спао на 993 у 1971. години. Значи опао је за чак 52,7%.

Пољопривредне задруге у периоду од 1974. до 1989. године. Седамдесетих година у нашој земљи су спроведене веома значајне реформе привредног и политичког система. Ове реформе су имале за циљ да створе услове за развој интегралног самоуправљања. Са тачке задружног организовања и развоја земљорадничког задругарства овај период се може сматрати периодом задружне обнове и оживљавање схватања о значају задругарства за брз и успешан развој пољопривреде и села. У Уставу СФРЈ из 1974. године указује се на значај задружног организовања и истиче да је перспектива земљорадничких газдинстава у удруживању и задружном организовању. Закон о удруженом раду из 1976. године који је називан и привредним уставом у оквиру Главе VII личног рада у систему самоуправног удруживања унет је посебан одељак Удруживање земљорадника. Према овом закону поред удруживања земљорадника у земљорадничке задруге, земљорадници су рад, земљиште и друга средства за производњу могли да удружују са организацијама удруженог рада у форми радних и основних организација коопераната и у тзв. друге облике удруживања.

Радне и основне организације су представљале нове облике организовања земљорадника непознате у нашој пракси. Нису биле на прави начин осмишљене, оне су се показале у пракси као нерационални и неефикасни облици удруживања земљорадника.

У овом периоду дошло је до брзог повећања задруга и других облика задружног организовања. Обновљени су задружни савези, као асоцијације задружних организација, на нивоу региона, покрајна, република и на нивоу федерације.¹

2. Задруге у транзиционим условима

Задругарство и задруге у периоду од 1989. до 1996. године. После 1989. године наша земља улази у нову етапу у развоју задругарства. Овај период карактеришу дубоке промене у нашем привредном, друштвеном и политичком систему. Овим променама створени су повољнији услови за развој задругарства. На нов начин се одређује место и улога задруга у развоју привреде и друштва. У пољопривреди се задруге одређују као једини и најзначајнији

¹ Виден С. Ранђеловић, ибид, 163-164.

облик економског организовања земљорадника. Основни задатак задруга постаје да, својом делатношћу, доприносе јачању земљорадничких, сељачких газдинстава као робних произвођача, да им омогућују да се лакше укључују у тржишне робно – новчане односе и да опстају на тржишту.

У Србији су 1989. године донети Закон о задругама и Закон о земљорадничким задругама.¹ На нивоу југословенске федерације 1990. године донет је савезни Закон о задругама.² Новоформирана СР Југославија 1996. године доноси свој Закон о задругама.³

Према закону из 1989. године земљорадничке задруге оснивају земљорадници, чланови њихових домаћинстава, радни људи и грађани и задругари, ради остваривања својих циљева. По савезном Закону о задругама из 1990. године задруга је добровољна организација задругара који заједничким пословањем, остварују економске интересе и самостално одлучују о заједничким питањима.

Задруге могу оснивати према Закону о задругама из 1996. године физичка лица, сопственом иницијативом, вођени првенствено економским али и другим интересима. Средства за рад задруга обезбеђују чланови задруга и задругари. Они гарантују пословање задруга својом имовином и својим средствима. Преко органа управљања, задругари сами управљају пословима задруге. Према овом закону је прецизно дефинисана задружне својине. Одређени су механизми њене заштите и репродуковање. У праксу се први пут уводи задружна ревизија, која има за циљ да ствара услове за доследну примену задружних принципа у раду задруга и раду на отклањању негативних појава које прате рад задругара.

Овакав нов концепт задружног организовања, чија је примена почела од 1989. године, побудио је интерес код земљорадника за оснивањем задруга или трансформацијом других облика организовања земљорадника у задруге. У релативно кратком периоду дошло је до наглог пораста броја задруга. Према табели у Војводини нашем најразвијенијем подручју, у периоду 1978 – 1981. године, није било ни једне земљорадничке задруге. Ова чињеница предствља својеврстан апсурд. Сасвим другачији тренд имамо на примеру Косова и Метохије. Од 1993. године број задруга је у сталном опадању. Сигурна да на опадање броја задруга не утичу само економски него и други фактори првенствено политички.

¹ Службени гласник СР Србије, бр. 59/1989.

² Службени лист СФР Југославије бр 3/1990.

³ Службени лист СР Југославије бр. 41/96.

Табела 3. Број задруга у Србији у периоду од 1978. до 1996. године

Година	Централна Србија	Војводина	Косово и Метохија
1977.	110	189	17
1978.	110	-	20
1979.	123	-	24
1980.	170	-	37
1981.	189	-	44
1982.	228	-	57
1983.	230	2	62
1984.	264	2	68
1985.	296	4	76
1986.	296	5	83
1987.	304	7	88
1988.	300	8	56
1989.	300	10	111
1990.	423	139	112
1991.	463	161	115
1992.	464	193	136
1993.	467	191	119
1994.	478	186	96
1995.	473	185	92
1996.	471	189	88
1997.	463	200	79
1998.	536	318	131

Извор: Билтени и пољопривредна предузећа и земљорадничке задруге. Савезни завод за статистику, Београд, 1999.

Задругарство Србије после 1996. године. Према тренутно актуелном нацрту Закону о задругама, задруге могу оснивати најмање пет физичких лица, сопственом иницијативом, вођени првенствено економским али и другим интересима. Средства за рад задруга обезбеђују чланови задруга и задругари. Они гарантују пословање задруга својом имовином и својим средствима. Постоји могућност улагања додатних улога.

У глави три овог закона прецизно се регулише начин престанка и стицања статуса задругара. Статус задругара се стиче приступањем. Престанак статуса задругара губи се иступањем, искључењем, смрћу, престанком правног лица задругара, престанком рада задруге и другим начинима који су законом регулисани. Свака задруга према овом нацрту закона има књигу задругара.

Преко органа управљања, задругари сами управљају пословима задруге. Органе задруге чине скупштина, управни одбор, директор и надзорни одбор.

Свака задруга мора да има своју имовину коју чине ствари, права, новчана средства и хартије од вредности које је задруга стекла пословањем или на други начин. Овим нацртом закона о задругама такође је прецизно дефинисана задружне својине.

Табела 4. Број задруга у Србији у периоду од 2002. до 2006. године

Година	Централна Србија	Војводина	Косово и Метохија
2002.	308	202	-
2003.	267	200	-
2004.	253	207	-
2005.	227	183	-
2006.	180	178	-

Извор: Статистички годишњак Србије 2007. Републички завод за статистику, Београд, 2007. год. 239 стр.

Нацрт закона у глави седам посвђује пажњу фондовима, расподели добити и покрићу губитка. Према глави осам задруга је дужна да води пословне књиге и да саставља финансијске извештаје. Глава девет регулише начин престанка задруге. Неки од начина престанка рада задруге су: одлуком скупштине задругара, стечајем, статусном променом, која води престанку задруге, правоснажном одлуком којом се утврђује да је регистрација задруге била ништава и другим начинима.

Глава десет пружа могућност формирања задружног савеза. Задржава се пракса задружне ревизије која је уведена према Закону о задругама из 1996. године.¹

Закључак

Из свега напред изложеног можемо да закључимо да је српско задругарство у периоду који обухвата задњих педесет године прошла кроз многа искушења. То је период који обухвата доба социјализма, али такође и савремени период који карактерише транзиција. У свим овим кретањима односно разним експериментима који су је задесили српска задруга је успела да опстане. Ово нам указује колико је институција задруге отпорна и способна да опстане у свим друштвено – економским системима. Савремена српска задруга је према

¹ Нови текст радне верзије Нацрта Закона о задругама, Министарство за привреду и приватизацију Републике Србије, www.mpriv.sr.gov.yu.

Нацрту закону о задругама ухватила прикључак за примену најновијих задружних принципа који важе и на међународном плану.

Литература

1. Осовни закон о земљорадничким задругама, Службени лист ФНРЈ, бр. 13. од 31 марта 1965.
2. Службени гласник СР Србије, бр. 59/1989.
3. Службени лист СФР Југославије бр 3/1990.
4. Службени лист СР Југославије бр. 41/96.
5. Статистички годишњак Србије 2007. Републички завод за статистику, Београд, 2007.
6. Нови текст радне верзије Нацрта Закона о задругама, Министарство за привреду и приватизацију Републике Србије, www.mpriv.sr.gov.yu.
7. Снежана Ђекић, Аграрни менаџмент, Економски факултет – Ниш, Ниш, 2005.
8. Виден С. Ранђеловић, Основи задругарства и Земљорадничко задругарство, Пољопривредни факултет - Београд, Задружни савез Србије, Београд 1999.
9. Петар Ј. Марковић и Драгољуб Симоновић, Економика пољопривреде, Савремена администрација, Београд, 1973.

Примљено: 25.09.2008.

Одобрено: 30.10.2008.

UDC: 361.115.8(497.11)

**SERBIAN COOPERATIVES IN THE PERIOD
OF EVOLUTION AND TRANSITION**

Zoran Simonović¹, M.Sc., Željko Arsenijević², M.Sc., Branko Mihailović¹, M.Sc.,

¹Institute for Agricultural Economics, Belgrade, Serbia

²“Čerubdžije”, Company, Surčin, Belgrade, Serbia

Summary

We can say that Serbian cooperative movement has gone through much probation. The period includes not only the period of socialism but also the modern period characterized by the transition process. In these movements, that is, various experiments that have happened to it, the cooperatives managed to survive. This indicates how durable and capable of surviving in various socio-economic systems the cooperatives are. Modern Serbian cooperatives have in accordance with the Cooperative Law Draft accepted the annex related to the cooperative principles which are valid internationally.

Key words: cooperatives, Cooperative Law, transition process.

Author's Address:

Mr Zoran Simonović
Institut za ekonomiku poljoprivrede
Volgina 15
Beograd
Republika Srbija
zoki@medianis.net
tel: +381 11 2972858